

**Міністерство внутрішніх справ України
Донецький державний університет внутрішніх справ МВС України**

МІРКОВЕЦЬ ОЛЕКСАНДР МИХАЙЛОВИЧ

УДК 343.985

**РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБОЇВ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНОЮ
ГРУПОЮ В УКРАЇНІ**

**12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність**

Автореферат

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Маріуполь – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Донецькому державному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник

кандидат юридичних наук
Тарасенко Олександр Сергійович
Департамент персоналу МВС України,
начальник відділу забезпечення якості
освіти управління професійної освіти та
науки

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Халимон Сергій Іванович,
Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, головний
науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії дослідження проблем
юридичного та організаційного
забезпечення діяльності
Держприкордонслужби України науково-
дослідного відділу

кандидат юридичних наук
Стратонов Станіслав Юрійович,
Державне бюро розслідувань,
заступник начальника відділу Головного
слідчого управління

Захист відбудеться «24» вересня 2021 року о 12.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради К 11.737.01 у Донецькому юридичному інституті МВС України за адресою: 87554, м. Маріуполь, проспект Адмірала Луніна, 89.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донецького державного університету внутрішніх справ за адресою: 87554, м. Маріуполь, проспект Адмірала Луніна, 89.

Автореферат розіслано «20» серпня 2021 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

А.О. Данилевський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Відповідно до ст. 3 Конституції України – людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Однак, в умовах збройної агресії проти України, майнового розшарування населення, суттєвого збільшення в незаконному обігу зброї відбувається зростання рівня тяжких злочинів, які характеризуються жорстокістю, насильством, учинених у складі організованих груп.

Складною кримінологічною проблемою сьогодення є питання про розбої, характерними рисами яких є підвищена суспільна небезпека та резонанс, який виникає у зв'язку з відкритим, незаконним, насильницьким нападом з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із посяганням на життя і здоров'я людей, що носить, як правило, груповий організований характер із застосуванням вогнепальної зброї. Кількість вчинених розбоїв у загальній структурі злочинності у 2020 році характеризується зменшенням на 27 % до 1360 (2017 р.: –23,0 %; 2018 р.: –24,7 %; 2019 р.: –16,8 %), але питома вага розбоїв, вчинених організованими групами має тенденцію до зростання, зокрема якщо у 2015 році вчинено 44 таких напади, то у 2020 р. – 55. У той же час, протягом 2020 року кількість виявлених правоохоронцями України організованих груп та злочинних організацій зросла на 28 % і становила 377 (2017 р.: 210; 2018 р.: 288; 2019 р.: 293). Серед всіх виявлених злочинних угруповань абсолютну більшість (у середньому 96,6 %) складали організовані групи, а на злочинні організації припадало лише 3,4 %.

Варто зауважити, що у процесі досудового слідства злочинів передбачених ст. 187 Кримінального кодексу України недооцінюється складність розслідування в умовах очевидності, встановлення винних, оскільки підготовка і вчинення розбоїв, вчинених організованими групами здійснюються на організаційно-професійному рівні. Така позиція призводить до зниження активності слідчих, неналежного виявленні та фіксації слідової інформації, допускаються слідчі помилки, не досліджуються якісно та у повному обсязі усі обставини кримінального провадження, що призводить до необґрунтованих рішень, у результаті чого порушуються загальні засади розслідування, зокрема кількість направлених до суду обвинувальних актів відповідної категорії проваджень у 2020 р. зменшилася на 11 %, а показник розкриття корисливо-насильницьких злочинів коливається в межах від 50–60 %.

Окремі положення криміналістичної методики розслідування корисливо-насильницьких злочинів загалом досліджували у своїх працях такі вчені як В. П. Бахін, Р. С. Белкін, О. І. Возгрін, А. Ф. Волобуєв, В. К. Гавло, В. І. Галаган, І. В. Гора, Л. Я. Драпкін, А. В. Дулов, В. А. Журавель, В. С. Зеленецький, І. І. Когутич, В. О. Коновалова, В. В. Лисенко, В. О. Образцов, М. А. Погорецький, О. С. Саїнчин, Д. Б. Сергєєва, Є. Д. Скулиш, Р. Л. Степанюк, С. Ю. Стратонов, О. В. Таран, О. Ю. Татаров, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалова, С. І. Халимон, П. В. Цимбал, С. С. Чернявський, В. Ю. Шепітько, О. О. Юхно, М. П. Яблоков та інші. Різні аспекти виявлення та розслідування кримінальних проваджень (справ), пов'язаних із розбоями, організованою злочинністю досліджувалися у наукових працях Л. І. Аркуші, К. Ю. Бобрика, М. В. Бурак, Я. Л. Варшавець, В. М. Варцаби, О. П. Ващук,

А. А. Вознюка, Р. М. Дударця, О. М. Завадського, В. І. Завидняка,
 Р. Ю. Залозного, А. М. Костири, А. Г. Солодовнікова, В. В. Тіщенко,
 О. Д. Терещука, І. В. Цюприка, Р. М. Шехавцова, О. М. Ягольника,
 О. В. Яцюка.

Вагомий внесок згаданих учених у розроблення проблематики є безперечним, однак аналіз слідчої практики показує, що криміналістичні рекомендації загального характеру з розслідування розбоїв, розроблені без урахування специфіки їх окремих видів і підвидів, особливостей вчинення таких діянь організованими групами, не завжди дають бажані результати, а іноді просто не використовуються фахівцями-практиками. Тому, на сьогодні, існує потреба у розробленні окремої криміналістичної методики розслідування розбоїв, вчинених організованою групою, тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій (СРД) та негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД), використання спеціальних знань в умовах чинного кримінального процесуального законодавства. Усе вищевикладене актуалізує теоретичну та практичну значимість дослідження за обраною темою.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 392/2020), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126), Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр. (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454), а також згідно тематики науково-дослідних робіт Донецького юридичного інституту МВС України на 2017–2020 роки «Теоретико-прикладні основи забезпечення якості кримінального законодавства у сфері боротьби із злочинністю» (№ 0116U006148).

Мета і задачі дослідження. *Мета* роботи полягає в розробленні на підставі положень загальної теорії криміналістики, норм чинного законодавства та практики його застосування методики розслідування розбоїв, вчинених організованою групою і наданні рекомендацій щодо її впровадження в діяльність органів досудового розслідування.

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити такі *задачі*:

- з'ясувати особливості формування криміналістичної методики розслідування розбоїв, вчинених організованою групою;
- висвітлити концептуальні підходи й основні елементи криміналістичної характеристики розбоїв, вчинених організованою групою, дослідити їх особливості та кореляційні зв'язки між ними;
- деталізувати обставини, що підлягають встановленню у таких кримінальних провадженнях;
- виокремити типові слідчі ситуації, версії та сформулювати напрями їх вирішення під час розслідування;
- проаналізувати форми взаємодії слідчих зі співробітниками оперативних підрозділів та іншими суб'єктами;
- розкрити особливості тактики проведення окремих СРД під час розслідування розбоїв, вчинених організованою групою;
- виявити складнощі у проведенні НСРД та використання їх результатів

у таких кримінальних провадженнях;

– встановити напрями використання спеціальних знань під час розслідування розбоїв, вчинених організованою групою.

Об'єкт дослідження – розбій як негативне соціальне явище, а також процесуальні відносини пов'язані з розслідуванням таких злочинів.

Предмет дослідження – розслідування розбоїв, вчинених організованою групою.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить система загальнонаукових та спеціальних методів, призначених для отримання його об'єктивних і достовірних результатів, зокрема *історико-правовий* – дозволив розкрити особливості формування криміналістичної методики розслідування та вивчити специфіку організованої злочинності в Україні (підрозділи 1.1); *діалектичний* застосовано під час вивчення основних елементів криміналістичної характеристики розбоїв, вчинених організованою групою, тактичних засад їх розслідування, а також з'ясування сутності й особливостей проведення низки СРД, НСРД, формулювання пропозицій та рекомендацій з удосконалення методики розслідування аналізованого виду злочинів (підрозділи 1.2, 3.1, 3.2); за допомогою *формально-логічного* – визначено типові слідчі ситуації та розроблено слідчі версії під час розслідування розбоїв, вчинених організованою групою (підрозділи 2.1, 2.2); *системно-структурний* надав можливість проаналізувати організаційні й тактико-психологічні засади провадження окремих СРД, НСРД та використання спеціальних знань під час розслідування зазначеної категорії злочинів (підрозділи 3.1–3.3); *соціологічні* використано під час проведення анкетування прокурорів, працівників органів досудового розслідування, а *статистичні* – для узагальнення результатів опитування й аналізу матеріалів кримінальних проваджень, ілюстрування теоретичних висновків узагальненими даними вивчення державної статистичної звітності (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення 225 кримінальних проваджень за ст. 187, 255 Кримінального кодексу України, що були розглянуті судами у 2015–2020 рр. з усіх регіонів країни; зведені дані анкетування 85 прокурорів, 118 слідчих та 139 оперативних працівників Національної поліції у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Київській, Одеській, Харківській, Чернігівській областях; аналітичні узагальнення Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України, а також результати багаторічного вивчення оперативно-розшукової, слідчої та судової практики з урахуванням значного досвіду роботи автора в правоохоронній сфері.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що здійснене дослідження з проблем розслідування розбоїв, вчинених організованою групою є одним із перших в Україні, у якому на монографічному рівні сформульовано низку наукових положень, висновків і рекомендацій щодо окремої криміналістичної методики розслідування цього виду злочину. До найсуттєвіших результатів, що відображають концептуально нові наукові положення та висновки й мають важливе теоретичне та практичне значення, належать такі:

вперше:

– визначено особливості організації і тактики проведення першочергових процесуальних дій у разі вчинення розбою організованою групою, із деталізацією порядку внесення відомостей про такі факти до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), виїзду на місце події слідчо-оперативної групи (СОГ), проведення огляду місця події з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення нападу, встановлення факту організованості, допиту свідків і потерпілих, затримання, обшуку й пред'явлення для впізнання причетних до злочину осіб;

– систематизовано типові слідчі ситуації по відношенню до суб'єкта вчинення злочину («подія злочину – організована група», «організована група – потерпілий – подія злочину», «подія злочину – предмет посягання»; розбійний напад вчинено невідомими особами; наявна інформація про обставини розбійного нападу та організовану групу (окремих її членів), підозрювана (і) особа (и) затримана (і); осіб нападу не встановлено) та запропоновані напрями розслідування й алгоритм проведення СРД та НСРД на кожній з них;

– розроблено комплексний підхід до організації, тактики і послідовності проведення окремих СРД (огляд, допит, обшук, пред'явлення для впізнання) спрямованість та послідовність яких залежать від ситуації розслідування; організації проведення та порядку використання результатів НСРД (зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; спостереження за особою, річчю або місцем (візуальне спостереження); аудіо-, відеоконтроль особи, місця; зняття інформації з електронних інформаційних систем; виконання спеціального завдання з розкриття кримінальної протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації; використання інформації, отриманої унаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами) в рамках досудового розслідування, які спрямовані на розв'язання пошукових завдань і виконання доручень слідчого;

удосконалено:

– наукові основи комплексної криміналістичної методики розслідування розбоїв, вчинених організованою групою в умовах чинного кримінального процесуального законодавства, визначення її місця в системі криміналістичних методик, а також структуру криміналістичної характеристики, до якої включено: спосіб підготовки, учинення та приховування розбоїв (включаючи знаряддя і засоби); обстановка вчинення та слідова картина нападу; відомості про організовану групу та потерпілих; предмет посягання; мотиви і мета вчинення злочину, які знаходяться в кореляційній взаємозалежності та визначають характер й особливості розслідування;

– наукову систематизацію найбільш поширених способів вчинення розбоїв організованими групами в рамках яких розкрито зміст технологій кримінальної протиправної діяльності, що застосовуються на етапах підготовки, вчинення та приховування;

– класифікацію організованих груп (які мають стійку спрямованість на вчинення: розбоїв; загалом корисливо-насильницьких злочинів, але не мають «прив'язки» до конкретного об'єкту посягання; різних видів кримінальних правопорушень), що має значення для виявлення джерел інформації про підозрюваних, обрання тактичних прийомів проведення СРД та НСРД;

– наукові основи тактики отримання та використання криміналістично

важливої інформації слідчим, а також перелік обставин, які необхідно встановити на початковому етапі розслідування (щодо події, об'єкту, мотиву, мети, ролі кожного з учасників групи);

– порядок взаємодії слідчих, оперативних та інших підрозділів під час реагування на заяви та повідомлення про розбої, вчинені організованою групою, створення СОГ й розкриття по «гарячих слідах» за процесуальними і непроцесуальними формами;

дістало подальшого розвитку:

– механізм вчинення розбою організованою групою, який виступає інтегруючою ланкою кримінальної протиправної діяльності організованої групи і потерпілого, предмета посягання і обстановки злочину й забезпечує цілісне пізнання події у вигляді різноманітних слідів-відображень про сутність і динаміку злочину, його обставини вчинення;

– підстави для висунення слідчих версій з огляду на типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування, що залежать від таких факторів: організована група, діяльність якої розслідують, знаходилася під контролем оперативних працівників чи про неї стало відомо під час розбою, учиненого його членами; на початку досудового розслідування було затримано всіх членів організованої групи чи лише декілька рядових виконавців; ознаки організованої групи було встановлено під час першочергових процесуальних дій чи в процесі досудового розслідування;

– основні напрями використання результатів НСРД для забезпечення розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів з метою: отримання окремих видів доказів; проведення процесуальних дій як засобів отримання доказів; організаційно-тактичного забезпечення, що, своєю чергою, можуть сприяти створенню умов для забезпечення ефективності та результативності процесуальних дій;

– форми використання спеціальних знань при розслідуванні таких злочинів у формі залучення спеціаліста до проведення СРД, НСРД, надання ним консультацій та призначення й проведення експертиз.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки і пропозиції впроваджено та можуть бути використані у:

- *науково-дослідній сфері* – для подальшого розроблення наукових проблем розслідування розбоїв, вчинених організованою групою (акт впровадження у науково-дослідну діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ від 09.07.2021);

– *законотворчій діяльності* – під час внесення змін і доповнень до кримінального процесуального законодавства України;

– *практичній діяльності* правоохоронних органів України – у системі службової підготовки та в практичній діяльності органів досудового розслідування, при розробленні та вдосконаленні відомих нормативно-правових актів, підготовці посібників, методичних рекомендацій (акти Головного слідчого управління Національної поліції України від 01.07.2021 та Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань від 02.07.2021);

– *освітньому процесі* – під час підготовки та проведення лекцій, семінарських і практичних занять з курсантами та слухачами закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання під час викладання навчальних

дисциплін «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Розслідування окремих видів злочинів» та «Доказування у кримінальному провадженні» (акти Донецького державного університету внутрішніх справ від 09.07.2021 та 19.07.2021).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин» (м. Харків, 2–3 жовтня 2020 р.); «Право як ефективний суспільний регулятор» (м. Львів, 19–20 лютого 2021 р.); «Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 26–27 березня 2021 р.)»

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації відображено у дев'яти наукових публікаціях, серед яких п'ять статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному юридичному виданні, три – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається із анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (233 найменування на 23 сторінках) та п'яти додатків на 17 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 258 сторінок, із них основний текст – 205 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, надано відомості щодо шляхів і форм їх упровадження; наведено характеристики апробацій і публікацій дисертанта, у яких відображено основні положення роботи, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретичні основи розслідування розбоїв, вчинених організованою групою» складається з двох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Особливості формування методики розслідування розбоїв, вчинених організованою групою»* констатовано, що корисливо-насилені злочини становлять найнебезпечнішу групу, посягаючи на власність і особу. Посягання на особу при їх вчиненні є засобом досягнення корисливої мети для заволодіння майном, правом на нього, примушування до вчинення інших дій майнового характеру. Така кримінальна протиправна діяльність має тенденцію до удосконалювання, зокрема з кожним новим епізодом вона носить усе більш продуманий характер, у діях злочинців виявляються риси професіоналізму. Водночас, за останні роки, в умовах збройної агресії проти України, суттєвого збільшення набули злочини вчинені у складі організованих груп шляхом зрощування з криміналітетом, що породжують нові загрози й виклики на тлі активізації нападів на особу.

Наголошено на комплексному характері методики розслідування розбоїв, вчинених організованою групою, оскільки очевидний її тісний взаємозв'язок як з груповими (проти власності, життя і здоров'я), видовими (розбоїв, бандитизму, вбивств), так і з позавидовими методиками (розслідування

злочинів, вчинених організованими групами). Специфічний характер даної методики виявляється в тому, що в ній акумулюються як рекомендації загального характеру, представлені у видових методиках, так і конкретні рекомендації, які розробляються на основі сформованої криміналістичної характеристики розбоїв, що враховують особливості розслідування саме таких діянь.

Складовими елементами методики розслідування розбоїв, вчинених організованою групою є: криміналістична характеристика; типові слідчі ситуації на стадії виявлення злочину й етапах його розслідування; криміналістичні питання початку кримінального провадження; закономірності організації та планування розслідування; слідчі версії, обставини, що підлягають встановленню; алгоритм процесуальних дій, зумовлений завданнями типових слідчих ситуацій; особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та їх комплексів (тактичних операцій); забезпечення координації дій правоохоронних органів у розслідуванні й особливості взаємодії слідчого з оперативними підрозділами.

У підрозділі 1.2 «Елементи криміналістичної характеристики розбоїв, вчинених організованою групою» викладена в роботі криміналістична характеристика розбоїв, вчинених організованою групою сприяє побудові моделей з простим, ускладненим і складним механізмом їх вчинення, що дозволяє диференційовано підійти до розслідування.

Практика розслідування цих злочинів показує, що безпосередніми предметами посягання є: грошові кошти (85 %); транспортні засоби або вантаж, що на них перевозиться (78 %); ювелірні вироби, картини, годинники (62 %); цінні папери, електронні розрахункові банківські картки (36 %). В останній час об'єктом посягання все частіше стають водії вантажних транспортних засобів та житло громадян (63 %).

Відслідкувати етапи розвитку злочинної діяльності з моменту зародження кримінального протиправного умислу та сконструювати модель організованої діяльності дозволяє розгляд способів вчинення лише як повноструктурної системи, що включає в себе підготовку, вчинення й приховування (92 % кримінальних проваджень). Особливості підготовки до вчинення нападу характеризуються: вивчення (розвідка) об'єкта посягання (73 %), збір відомостей про предмет посягання, з метою розкрадання якого планується вчинити напад (28 %), створення умов для перебування об'єкта посягання у визначеному злочинцями місці в певний час (8 %), пошук жертви, збирання інформації про неї (30 %), придбання або виготовлення знарядь і засобів вчинення злочинного діяння, вибір (підготовка) місць, де будуть утримуватися потерпілі, приховані трупи, знищені знаряддя злочину (9 %), створення (обладнання) схованок, інших спеціальних місць для зберігання знарядь злочину, викраденого майна, інших предметів і документів, що використовуються в процесі вчинення нападу (17 %), забезпечення збуту викраденого майна (37 %). У 88 % вивчених кримінальних провадженнях розбої, вчинені організованою групою супроводжувалися фізичним насильством над потерпілими, у тому числі щодо тих, які випадково опинилися на місці вчинення злочину. Найбільш характерними способами вчинення розбійних нападів є: напад на відкритій місцевості, що вчиняється з використанням фактора раптовості та без застосування насильства; напад на

відкритій місцевості, що вчиняється з використанням або погрозою використання насильства; напад з проникненням у житло, банківські установи, приватні або державні установи; напад на громадян, водіїв таксі, транспортні засоби. У процесі вивчення кримінальних проваджень розглядуваної категорії було виявлено, що за ознакою очевидності дій злочинця під час вчинення нападу, способи розбоїв поділяються на відкриті (83 %, з розподілом на контактні (37 %), безконтактні (63 %)) та приховані (17 %). З'ясовано, що для нападників не характерне вживання заходів для приховування слідів злочину на місці події, більш характерними є дії спрямовані на приховання самої події або участі в ній конкретної особи. Вивчення кримінальних проваджень свідчить про те, що в 72 % випадків дії злочинців щодо приховування слідів виконувались одночасно із підготовчою діяльністю, в 20 % – передували їй і лише в 8 % – здійснювались після підготовки та вчинення злочину.

Обстановка включає: місце та умови всіх етапів злочину; час; матеріальну обстановку місць підготовки, вчинення та приховування злочину; погодні та інші природно-кліматичні умови; поведінку потерпілих і свідків; соціально-побутові та психологічні відношення між учасниками події; обставини, які сприяють або перешкоджають вчиненню таких злочинів. Виконавці в період вчинення запланованого злочину, з огляду на обстановку, що змінюється, чи інші обставини, можуть обирати/змінювати спосіб вчинення злочину, вчиняти не заплановані раніше злочинні дії, використовувати інші знаряддя. Більшість розбійних нападів вчинялися з 23 до 6 годин (53 %), з 18 до 23 годин – 23 %, з 12 до 18 годин – 15 %. Злочинці прагнуть у більшості випадків використовувати темний час доби як чинник, з одного боку, який полегшує реалізацію кримінального протиправного наміру, а з іншого боку, який ускладнює сприйняття факту нападу з боку третіх осіб, поява свідків, або осіб, здатних чинити опір.

Механізм вчинення розбою є найбільш інформаційно-значущим елементом криміналістичної характеристики. Його зміст пов'язаний з властивостями особи злочинця і потерпілого, предмета посягання і обстановки злочину. Механізм пов'язує в єдину систему зовнішню і внутрішню сторони злочину, суб'єкт і об'єкт, мету і результат, несе основну інформацію у вигляді різноманітних слідів-відображень про сутність і динаміку злочину, його обставини.

Слідова картина визначена способом вчинення даного злочину та характеризується наявністю ідеальних (показання свідків, потерпілих; відеозаписи камер відеоспостережень) та матеріальних (відбитки пальців рук, ніг, транспортного засобу; предмети вчинення нападу; елементи одягу, взуття тощо) джерел інформації.

У 94 % вивчених кримінальних проваджень розбої вчиняються у складі груп, з яких 73 % організовані групи та 27 % злочинні організації, близько половини з яких кваліфіковані бандами, з розподілом ролей й використанням вогнепальної зброї (87 %), холодної зброї (25 %). У 98 % злочинці використовували транспортний засіб. До складу таких груп входить 95 % осіб чоловічої статі 26–40 років (53 %), а жінки (як правило 25–40 років – 74 %) виступають або в ролі підбурювачів або пособників.

Важливим джерелом криміналістично значущої інформації про такі кримінальні протиправні діяння є особа потерпілого, кореляційні зв'язки якої з

організованою групою дозволяють слідчому здійснювати версіювання на початковому етапі розслідування в умовах інформаційної невизначеності.

Розділ 2 «Організація початкового етапу розслідування розбоїв, вчинених організованою групою» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Обставини, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях щодо розбоїв, вчинених організованою групою»* вивчення кримінальних проваджень даної категорії показало, що причинами для внесення відомостей до ЄРДР є: заява чи повідомлення про злочин (77 %); безпосереднє виявлення ознак складу злочину у ході розслідування іншого кримінального провадження (12 %); з'явлення із зізнанням (1 %).

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень підтверджує, що вчинення злочинів організованими групами характеризується: зухвалістю нападу; продуманістю діяння (за часом і місцем вчинення); визначеністю вибору об'єкта посягання; чітким розподілом ролей; високим рівнем узгодженості дій співучасників; ретельною попередньою підготовкою (розвідувальні дії, спостереження за об'єктом, рекогносцировка місцевості, прогнозування шляхів відходу, використання заздалегідь підготовленого транспорту, засобів маскування, зв'язку, прикриття з боку працівників правоохоронних і контролюючих органів тощо). Тому, встановлення обставин, які є необхідним елементом у структурі методики розслідування, надає розслідуванню цілеспрямованості, дозволяє дати правильну кримінально-правову оцінку події, забезпечує повноту і всебічність. Так встановлення обставин події злочину дозволяє визначити учасників та роль кожного з них у вчиненні нападу; час (момент створення й тривалості існування організованої групи, хронологію протиправних дій співучасників) сприяє встановленню загального періоду діяльності організованої групи, а також інші супутні обставини, зокрема стійкість, згуртованість, розподіл ролей тощо, важливих для кримінально-правової кваліфікації, а в окремих випадках (ст. 255, 257 Кримінального кодексу України) й підтвердити організованість вчинення злочину. Окремо наголошується на необхідності встановлення ступеня суспільної небезпеки групи, її організаторів, керівників, порядку втягнення у злочинну діяльність нових учасників, планування злочинних акцій, приховування злочинів, ролі кожного члена групи у вчиненні злочинів та в розподілі функцій всередині групи, що має особливо важливе значення для підтвердження судом кваліфікуючих ознак організованої групи.

Основними завданнями оцінки інформації на початковому етапі розслідування розбоїв, вчинених організованою групою є: з'ясування основних обставин вчинення нападу; встановлення осіб, які вчинили злочин та їх співучасників; визначення свідків події; вжиття заходів щодо протидії розслідуванню; затримання злочинців «по гарячих слідах»; надання допомоги потерпілим; виявлення предметів і документів, що містять ознаки вчинення розбою та в подальшому можуть стати речовими доказами у кримінальному провадженні; встановлення способу нападу й визначення можливості причетності організованих груп до вчинення інших нападів, у тому числі в різних областях країни; встановлення розміру заподіяного збитку; процесуальна фіксація криміналістично-значущої інформації тощо. Залежно від характеру ситуації, що склалася на початковому етапі розслідування

досліджуваної категорії злочинів, можуть змінюватися пріоритети у вирішенні названих завдань або виникати проміжні завдання.

У підрозділі 2.2 *«Типові слідчі ситуації, версії та планування розслідування»* з урахуванням існуючих у теорії криміналістики класифікацій слідчих ситуацій запропоновані слідчі ситуації початкового етапу розслідування розбоїв, вчинених організованими групами: сприятливі та несприятливі, конфліктні та безконфліктні; типові та конкретні; ситуації, в яких можливе одержання позитивного результату та ситуації, в яких можливе настання негативного результату СРД; ситуації, що виникають при первинному проведенні СРД та при повторному (додатковому) проведенні СРД; ситуації стратегічного і ситуації тактичного характеру. Виділені риси слідчих ситуацій, властивих для початкового етапу розслідування розбійних нападів, вчинених організованою групою: проблемність; конфліктність; непостійність; тактичний ризик; переважання оперативно-розшукових відомостей над процесуально-підтвердженими; багатоаспектність інформаційної бази; численність учасників кримінального провадження; значне число епізодів злочинної діяльності, що підлягають дослідженню; обмежені терміни прийняття тактичних рішень; наявність великої кількості критеріїв, які необхідно враховувати під час прийняття рішень; широке коло тактичних завдань, які потрібно вирішувати слідчому й оперативним працівникам.

З урахуванням результатів проведеного емпіричного дослідження виокремлені такі типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування: 1) відомості про осіб, які вчинили розбійний напад, а в окремих випадках і обставини нападу, відсутні або вкрай малозначні (27 %); 2) наявна інформація про обставини розбійного нападу, загальні відомості про склад, озброєність групи, використання транспортних засобів, окремі ознаки злочинців тощо (35 %); 3) крім іншого, є інформація про особу злочинців (окремих членів групи), проте злочинці не затримані та їх місцезнаходження невідоме (23 %); 4) підозрювана особа затримана на місці вчинення злочину або за «гарячими» слідами; затримано одного з підозрюваних – члена організованої групи, щодо нього обрано запобіжний захід (тримання під вартою (99 %)), але інші члени групи зникли; підозрюваний не повідомляє дані про осіб співучасників; є свідки, очевидці; матеріальні сліди свідчать про вчинення групового розбійного нападу (11 %); 5) наявні відомості про подію злочину, але не встановлена особа потерпілого, очевидці злочину, на місці події не виявлені матеріальні сліди нападу, які виступають джерелами інформації (4 %).

У підрозділі 2.3 *«Організація взаємодії слідчих зі співробітниками оперативних підрозділів та іншими суб'єктами»* встановлено, що важливою умовою вдосконалення діяльності органів досудового розслідування та підвищення на цій основі якості розслідування розбоїв, вчинених організованою групою є вирішення питання про взаємодію органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України, правоохоронними органами (СБУ, ДБР) в складі СОГ, як найбільш вдалої та універсальної форми взаємодії, оскільки всебічне, повне та неупереджене розслідування таких злочинів є не тільки складним, а інколи і неможливим без застосування колективних форм роботи різних підрозділів правоохоронних органів. До складу такої групи входять слідчий (і) (начальник слідчого відділу, управління) який є старшим, працівник (и) оперативного (их)

підрозділу (ів); інспектор-криміналіст (технік-криміналіст); кінолог зі службовим собакою; інші працівники поліції відповідної кваліфікації. Керівник органу, підрозділу поліції зобов'язаний особисто виїхати на місце пригоди, забезпечити проведення огляду місця події СОГ, організувати належну взаємодію між працівниками поліції при проведенні першочергових заходів та невідкладних СРД, забезпечити залучення додаткових сил та засобів, надання іншої необхідної допомоги членам СОГ для встановлення події злочину та особи, яка його вчинила.

Наголошено, що окрім загальної мети та завдань, діяльність СОГ повинна бути спрямована на встановлення таких обставин вчинення розбою організованою групою як: груповий характер (кількість учасників, роль кожного у вчиненні злочину); організованість і стійкість групи (наявність ієрархії, склад групи, планування кримінальної протиправної діяльності); мету створення групи (для вчинення яких кримінальних правопорушень створена група, хто є ініціатором створення групи, чого хотіли досягнути особи, які вчинили розбій); основні напрями діяльності групи, їх протиправний бізнес, забезпечення зброєю, підробленими документами; озброєність групи (наявність вогнепальної, холодної зброї або зброї вибухової дії, чи всі учасники групи були усвідомлені про наявність зброї та її застосування, хто придбав зброю, яким чином вона використовувалась); керівництва (лідера) (хто ініціював вчинення розбою, хто планував діяльність групи та окремі дії, хто одержував найбільшу долю доходів, у кого найбільший злочинний досвід, хто справляв вплив на інших членів групи (організації), у чому він виявлявся тощо); корумпованість із посадовими особами владних структур; використання групою технічних засобів та транспорту; місце організованої групи в кримінальній протиправній діяльності (взаємодія з іншими угрупованнями, характер стосунків з іншими групами (організаціями), чи були конфлікти, «розборки»; коло активних учасників групи; причини і умови, що сприяли створенню організованої групи.

Розділ 3 «Особливості проведення окремих процесуальних дій під час розслідування розбоїв, вчинених організованою групою» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Проведення окремих слідчих (розшукових) дій»* висвітлено специфіку проведення низки невідкладних процесуальних дій, серед яких огляд, допит, обшук, пред'явлення для впізнання.

Огляд місця події проводиться негайно після отримання повідомлення про вчинення розбою для отримання максимальної інформації про злочин та винних осіб, виявлення потерпілих, які можливо потребують допомоги. Така СРД дає змогу виявити й вилучити докази, що не мають повноцінних аналогів для їх заміни, а тому від успішного її проведення безпосередньо залежать результати розслідування злочину. Особливістю такого огляду вважається його поєднання з невідкладним доступом до речей і документів (зокрема інформації операторів і провайдерів телекомунікацій) із залученням працівників підрозділів оперативно-технічних заходів, одночасним оглядом житла чи іншого володіння особи, затриманням учасників групи, що передбачає чітку взаємодію органів досудового розслідування, оперативних підрозділів, прокуратури та суду, проведення у ряді випадків спеціальних оперативно-тактичних операцій.

Розглянуто особливості підготовки до допиту й тактики його проведення. З'ясовано тактичні особливості кожного з етапів проведення допиту, зокрема щодо тактики спілкування, питань, які ставлять допитуваному, їх послідовності й тактичних прийомів допиту. Для встановлення обставин створення організованої групи розроблено й запропоновано орієнтовний перелік питань. У 71 % кримінальних проваджень допит підозрюваних здійснюється у ситуаціях конфлікту, зокрема коли допитуваний не визнає своєї участі у злочинній діяльності групи; не заперечує участі у вчиненні менш тяжкого кримінального правопорушення, проте спростовує намір вчинити тяжкий чи особливо тяжкий злочин, зокрема розбій; перекладає вину на інших співучасників; дає неправдиві (суперечливі) показання або взагалі відмовляється від спілкування. На думку опитаних слідчих, найбільш ефективними тактичними прийомами проведення допитів вважаються проведення серії повторних допитів та одночасних допитів з послідовним пред'явленням доказів, а також використання конфліктів у організованій групі (насамперед допитують осіб, які відігравали у групі другорядну роль, утягнутих організаторами шляхом залякування чи обману).

Обшук віднесено до ефективних засобів встановлення групового характеру злочину та отримання інформації про існування організованої групи, її склад, цілі, розподіл ролей між співучасниками, особу організатора тощо. Специфічним вважається проведення тактичної операції «Груповий обшук», тобто одночасне проведення серії обшуків за місцем проживання активних учасників групи (у житлових приміщеннях, гаражах, на дачах, офісах). Раптовість проведення групового обшуку позбавляє співучасників можливості попередити один одного про небезпеку й заховати або знищити компрометуючі предмети й документи. Плануючи груповий обшук, доцільно використовувати дані оперативно-розшукового характеру, заздалегідь скласти схему злочинних та родинних зв'язків тих, кого обшуковують.

Серед напрямів підвищення ефективності подолання протидії розслідуванню визначено перешкоджання можливості свідомого знищення або пошкодження речових доказів стороною захисту. Акцентовано увагу, що диференційований порядок отримання дозволів на проведення низки процесуальних дій призводить до затягування строків і не сприяє забезпеченню швидкого, повного й неупередженого досудового розслідування, а тому пропонується: а) закріпити в законодавстві або визначити судовою практикою процедуру, за якою слідчий суддя при винесенні ухвали про вилучення речей і документів за клопотанням сторони захисту, доручатиме його проведення слідчому, прокурору або органам поліції. Подальше ж вилучення повинне здійснюватися за участю сторони захисту, яка отримує копії відповідних документів (зберігання ж оригіналів здійснюється правоохоронними органами у встановленому порядку); б) передбачити як виняток із загального правила можливість отримання доступу до речей і документів на підставі ухвали слідчого судді не лише слідчому, який безпосередньо зазначений в ухвалі, а також членам слідчої групи (наприклад, на підставі постанови про створення слідчої групи або витягу з ЄРДР чи письмового доручення).

Пред'явлення для впізнання під час розслідування розбоїв, вчинених організованою групою проводять вкрай рідко (21 % кримінальних проваджень). Зазначене зумовлено тим, що свідки й потерпілі відмовляються брати участь

у проведенні цієї дії у зв'язку з побоюванням за життя та здоров'я як власні, так і рідних та близьких, а також загрозою знищення їхнього майна як помсти з боку членів організованої групи або родичів підозрюваного. Способами подолання такої протидії є проведення пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням особи, за фотознімками чи в режимі відеоконференції, щоб забезпечити належні заходи безпеки особам, які впізнають.

У підрозділі 3.2 «Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів під час розслідування розбоїв, вчинених організованою групою» встановлено, що результати оперативно-розшукової діяльності під час доказування щодо організованих груп можуть використовуватись: як документи та речові докази (щодо матеріалів, зібраних оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 99 КПК; 2) як підстави для проведення СРД (ч. 2 ст. 223 КПК), спрямованих на пошук і виявлення фактичних даних та їх джерел (у ході яких можуть бути отримані докази у кримінальному провадженні), а також інших процесуальних дій; 3) за результатами проведення НСРД, зокрема пов'язаних з утручанням у приватне спілкування (ст. 257 КПК).

Практика організації й проведення НСРД у кримінальних провадженнях слідчих Національної поліції України показує, що у 2015 р. кількість НСРД, які використані як докази (легалізовані), становить 31 %, 2016 р. – 42 %, 2017 р. – 49 %, 2018 р. – 37 %, 2019 р. – 35 %, 2020 р. – 34 %. З метою вирішення проблем, пов'язаних з необхідністю запобігання втраті інформації, яка в них міститься, та які мають значення для кримінального провадження аргументовано внесення змін до ч. 1. ст. 256 КПК України, яку викласти у такій редакції: «Протоколи щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватися в доказуванні на підставах, передбачених цим Кодексом та іншими нормативно-правовими актами під час досудового розслідування».

Через скасування у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» (ст. 6) підстав проведення оперативно-розшукової діяльності стосовно осіб, які вчинили або вчиняють кримінальні правопорушення, виникає ризик втрати певних важелів оперативного контролю за криміногенною ситуацією в державі, адже з «поля зору» правоохоронних органів «випадатиме» більшість організованих груп, які, залишаючись поза межами кримінального провадження, вчинятимуть кримінальні правопорушення, використовуючи засоби протидії правоохоронним органам. Відтак аргументується доцільність збереження практики оперативно-розшукової діяльності на етапі кримінальної процесуальної діяльності з метою оперативного супроводу кримінальних проваджень та доповнити ст. 275 КПК України ч. 3 такого змісту: «Використання конфіденційного співробітництва при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій: 1) під час проведення контролю за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України); 2) під час виконання спеціального завдання з розкриття кримінальної протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України); 3) під час проведення інших

негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених цим Кодексом, де можливе використання конфіденційного співробітництва».

У підрозділі 3.3 «Використання спеціальних знань під час розслідування розбоїв, вчинених організованою групою» висвітлено особливості залучення спеціаліста для проведення СРД, а також призначення окремих видів судових експертиз. З метою отримання інформації про подію спеціаліст допомагає з'ясувати, якою була кількість злочинців, визначити наявність на них масок, рукавичок; яких змін зазнала початкова обстановка місця події; особливості застосування (погроза до застосування) зброї; наявність об'єктів зв'язування, шляхи проникнення та відходу; наявність речей і предметів, що не належать потерпілому, тощо; визначити, які сліди вже виявлено, помітити їх спеціальними або підручними вказівниками, забезпечити їх збереження. Разом із слідчим визначає межі та спосіб огляду з урахуванням результатів застосування службового собаки; план роботи й порядок взаємодії (робота «в зв'язці», самостійна робота); присутність потерпілого при детальному огляді; здійснює фотозйомку (орієнтовну, оглядову, вузлову) та відеозйомку.

Найпоширенішою формою використання спеціальних знань під час розслідування розбоїв, вчинених організованою групою є призначення та проведення судових експертиз, які призначаються для з'ясування ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, визначення знаряддя, способу і часу їх заподіяння. За допомогою цього виду експертизи також з'ясовують походження, групову приналежність крові й інших виділень організму, виявлених на потерпілому чи підозрюваному. За необхідності встановлення вогнепальної зброї по стріляних кулях і гільзах, виявлених у ході розслідування розбійних нападів, призначається судово-балістична експертиза. Якщо на речових доказах виявлені сліди папіярних візерунків (на знаряддях чи викрадених предметах), то для встановлення особи, що залишила їх, призначається дактилоскопічна експертиза. По цих провадженнях іноді також призначаються криміналістичні і судово-біологічні комплексні експертизи з метою вирішення питань про походження чи склад органічних і неорганічних мікрочастинок, виявлених на одязі, тілі підозрюваного чи потерпілого. Головним завданням молекулярно-генетичної експертизи є ідентифікація конкретної особи на основі генетичної інформації, що є в біологічних частинках – шматочках шкіри, а також у рідинах – слині, крові, поту, з метою встановлення особливостей механізму вчинення злочину й перевірки версії щодо взаємозв'язку матеріальних об'єктів на місці події з її учасниками.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове розв'язання наукового завдання, що полягає в комплексному дослідженні особливостей розслідування розбоїв, вчинених організованою групою, обґрунтуванні висновків, пропозицій та рекомендацій, що відповідають вимогам наукової новизни й мають теоретичну і практичну значущість. До основних результатів, одержаних на підставі аналізу законодавства, наукових джерел і правозастосовної практики, належать такі положення:

1. Комплексна криміналістична методика розслідування розбоїв, вчинених організованою групою – є видовою методикою, що містить загальні

положення і наукові рекомендації, щодо виявлення і розслідування таких злочинів, проведення процесуальних дій, а також їх комплексів, спрямованість і послідовність яких залежать від ситуацій розслідування; її предмет обумовлений криміналістичною характеристикою, а зміст визначають пошуково-пізнавальні процеси, що випливають із тактичних завдань; виступає як система узагальнених за результатами емпіричного дослідження відомостей про різні важливі з криміналістичної точки зору ознаки (елементи) розбоїв. Пізнання закономірних зв'язків між елементами системи (причинно-наслідкових, інформаційних, просторових і часових) сприяє успішному вирішенню завдань на всіх етапах розслідування та конкретизації застосованих криміналістичних прийомів і засобів. Змістом криміналістичної характеристики є відомості про кримінальну протиправну діяльність, що містять побудову описової моделі й встановлення зв'язків між її елементами. Лише в разі врахування обох цих складових можливе формування криміналістичної методики як наукового продукту та практичного інструменту.

2. Криміналістична характеристика розбоїв, вчинених організованими групами може бути визначена як загальна модель даної категорії злочинів, що відбиває особливості змісту і взаємозв'язку її елементів, сприяє оптимальному вирішенню завдань, які властиві розслідуванню і розкриттю вказаних злочинів, відіграє важливу роль у виборі напряму і організації розслідування, формування якої сприяє підвищенню ефективності діяльності органів досудового розслідування, а також оптимізації методики розслідування корисливо-насиленницьких злочинів, загальної теорії криміналістики. Під нею слід розуміти систему кримінально-правових, кримінологічних та інших ознак розбою, що має значення для виявлення та розслідування протиправної діяльності організованих груп, які причетні до його вчинення, а також обрання тактичних прийомів проведення СРД та НСРД й включає такі елементи: предмет посягання; спосіб підготовки, учинення та приховування розбоїв (включаючи знаряддя і засоби); обстановка вчинення та слідова картина нападу; відомості про організовану групу (включаючи мотиви і мету вчинення) та потерпілих, які знаходяться в кореляційній взаємозалежності, визначають характер й особливості розслідування. Її структуру доцільно визначати, виходячи зі структури предметної діяльності і умов, що забезпечують останню, а також зі специфіки цих злочинів.

3. Ефективність роботи слідчого з розслідування цих злочинів, в першу чергу, залежить від оперативності реагування заяви і повідомлення про факти їх вчинення, своєчасного і обґрунтованого внесення відомостей до ЄРДР. Основними обставинами, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування розбійних нападів, вчинених організованими групами є обставини пов'язані з: а) подією (наявність факту вчинення нападу; спосіб заволодіння майном; знаряддя та засоби, час, місце та інші умови вчинення злочину; наявність чи відсутність проникнення в житло, приміщення та інше сховище); б) об'єктом посягання: предмет (найменування викраденого майна, його кількість, властивості, вартість), потерпілий, цивільний позивач; наслідки (ступінь здійснення задуманого злочину; факт вилучення майна; наявність, характер і тяжкість тілесних ушкоджень, що заподіяні потерпілому, або факт його смерті; характер і розмір заподіяної шкоди; доля викраденого майна на момент розкриття злочину); в) суб'єктом вчинення (персонографічні дані; дані,

що мають кримінально-правове значення; дані, що характеризують групу осіб, яка вчинила злочин чи займалася нападами; які визначають винність обвинуваченого, мету злочину, підтверджують його корисливий мотив).

4. Серед особливостей, які обумовлюють специфіку слідчих ситуацій розслідування організованої кримінальної протиправної діяльності, виокремлена така обставина, що в інформаційній основі зазвичай міститься більше оперативно-розшукових і орієнтуючих, ніж процесуальних відомостей, що не дозволяє слідчому прийняти обґрунтоване рішення про подальший оптимальний напрям розслідування, а тому типові вихідні слідчі ситуації у кримінальних провадженнях про розбої, вчинені організованими групами та основні тактичні завдання розглянуті з урахуванням таких відносин: («подія злочину – організована група», «організована група – потерпілий – подія злочину», «подія злочину – предмет посягання»). Подія злочину (нападу), включаючи його наслідки, являє собою центральний елемент у виділених структурах, оскільки є найбільш інформаційною і доступною системою обставин на початковому етапі розслідування.

При вчиненні розбоїв організованими групами, побудову версій варто здійснювати від загального до окремого, тобто від організованої групи до конкретного злочинця. Такий підхід дозволяє слідчому ефективніше вирішувати стратегічні завдання розслідування. Протилежний напрям побудови версій (ексцентрична схема) – від окремої особи до злочинного формування – менш ефективний, оскільки, пов'язаний з втратою часу і не забезпечує своєчасної постановки завдань стратегічного рівня; ігноруванням наявних в кримінальному провадженні ознак організованої кримінальної протиправної діяльності й закінченням розслідування притягненням до кримінальної відповідальності не лідера організованої групи, а лише рядових виконавців.

5. Кримінальне процесуальне законодавство України врегульовує такі форми взаємодії між слідчими і оперативними підрозділами, що полягають у наданні письмового доручення на проведення СРД та НСРД, виконання ухвали щодо здійснення приводу, розшуку підозрюваного. При розслідуванні розбоїв, вчинених організованою групою непроцесуальними формами взаємодії є: взаємний обмін інформацією; спільне аналітичне опрацювання початкових матеріалів та висунення основних версій; планування першочергових заходів, спрямованих на перевірку основних версій; визначення стратегії розслідування; спільне проведення СРД та НСРД; планування та вжиття заходів щодо захисту доказової бази. Розбої, вчинені організованими групами є особливо тяжкими злочинами, при розслідуванні яких обов'язково створюються слідчо-оперативна (і) група (и), керівником якої є слідчий (начальник слідчого відділу, управління).

6. Процесуальні дії слідчого, які передбачені та регламентовані кримінальним процесуальним законодавством спрямовані на збирання, перевірку або використання доказів у кримінальному провадженні. Серед процесуальних засобів доказування під час досудового розслідування розбоїв, вчинених організованими групами, найбільшу специфіку мають: огляд місця події (поєднаний з невідкладним доступом до речей і документів, інформації операторів і провайдерів телекомунікацій, оглядом житла чи іншого володіння особи, затриманням учасників групи), обшук (серія обшуків за місцем проживання активних учасників групи у житлових приміщеннях, гаражах, на

дачах, складах і офісах тощо), допит (повторні допити та одночасні допити з послідовним пред'явленням доказів, а також використанням конфліктів у злочинній групі), проведення яких передбачає чітку взаємодію органів досудового розслідування, оперативних підрозділів, прокуратури та суду, організацію комплексних оперативно-тактичних операцій, залучення спеціалістів різного профілю.

7. Надання слідчому права на проведення НСРД (або якнайменше – контролю за їх проведенням) у цілому сприяє розв'язанню організаційних проблем професійних стосунків між слідчими та оперативними підрозділами, розширяє пізнавальні (пошукові) можливості в отриманні доказової інформації й підвищує гарантії законності застосування оперативних і оперативно-технічних засобів. Однак їх проведення потребує від них теоретичної і практичної підготовки, володіння знаннями доказової діяльності. Докази, отримані під час проведення НСРД, використовуються з метою: моделювання слідчої ситуації, встановлення механізму злочину, психологічного портрета та зовнішності злочинця (19 % опитаних); перевірки висунутих слідчих версій (81 %), інших доказів (94 %), а також фактичних даних та їх джерел, які ще не набули значення доказу у кримінальному провадженні (33 %), орієнтуючої та розшукової інформації з метою її оцінки (38 %); обґрунтування рішень у кримінальному провадженні про проведення процесуальних дій (96 %), повідомлення про підозру (95 %), обвинувального акта (98 %); отримання нових доказів (72 %); формування необхідної сукупності доказів на підтвердження певної слідчої версії та доведеності обставин, що підлягають доказуванню (77 %).

8. Основними формами використання спеціальних знань під час досудового розслідування щодо розбоїв, вчинених організованою групою є залучення спеціаліста (перекладача, педагога, психолога, судово-медичного експерта, інспектора-криміналіста) для надання допомоги під час збирання, перевірки й оцінки доказів, пошуку, виявлення, фіксації та вилучення слідів злочину. Одержану за допомогою спеціаліста інформацію використовують під час планування розслідування, висунення й перевірки версій, зокрема оперативно-розшуковим шляхом.

До видів експертиз, які найчастіше призначають під час розслідування аналізованого злочину, належать автотехнічна, балістична, дактилоскопічна, біологічна, трасологічна, портретна, криміналістичне дослідження холодної зброї, механіскопічна експертиза слідів одягу та їх ушкоджень, тощо залежно від об'єктів дослідження і питань, на які необхідно одержати відповіді.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мірковець О. М. Висунення версій при розслідуванні розбою, вчиненого організованою групою. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020. № 4 (32). Vol. 3. S. 120–126.

2. Мірковець О. М. Особливості взаємодії слідчих з оперативними працівниками при розслідуванні розбоїв, вчинених організованою групою. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2020. № 4. С. 188–194.

3. Мірковець О. М. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування розбоїв, вчинених організованою групою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 572–575.

4. Мірковець О. М. Відомості про особу злочинця в структурі криміналістичної характеристики розбоїв, вчинених організованою групою. *Правові новели*. 2020. № 12. Т. 3. С. 103–109.

5. Мірковець О. М. Негласні слідчі (розшукові) дії під час розслідування розбоїв, вчинених організованою групою. *Право і суспільство*. 2021. № 1. Ч. 2. С. 94–101.

6. Мірковець О. М. Особливості проведення допиту у кримінальних провадженнях про розбій. *Правові новели*. 2021. № 13. Т. 2. С. 111–117.

7. Мірковець О. М. Способи вчинення розбоїв організованою групою. Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 2–3 жовт. 2020 р.). Харків : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2020. С. 102–105.

8. Мірковець О. М. Окремі проблеми боротьби з організованою злочинністю в Україні. *Право як ефективний суспільний регулятор* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 19–20 лют. 2021 р.). Львів : «Центр правничих ініціатив», 2021. С. 43–46.

9. Мірковець О. М. Обстановка вчинення розбоїв організованою групою. Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 26–27 берез. 2021 р.). Запоріжжя : «Істина», 2021. С. 97–100.

АНОТАЦІЇ

Мірковець О.М. Розслідування розбоїв, вчинених організованою групою в Україні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису*.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (081 – Право). – Донецький державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України. Маріуполь, 2021.

У дисертації розроблено наукові основи комплексної криміналістичної методики розслідування розбоїв, вчинених організованою групою в умовах чинного кримінального процесуального законодавства, визначено її місце в системі криміналістичних методик. Висвітлено основні елементи криміналістичної характеристики розбоїв, вчинених організованою групою, досліджено їх особливості та кореляційні зв'язки між ними, зокрема окреслено предмет злочинного посягання і способи, обстановку, слідову картину й типологію осіб, які вчиняють такі злочини, потерпілих. Деталізовано обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні та конкретизовано типові слідчі ситуації, версії, тактичні завдання початкового етапу розслідування. Сформовано тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування розбоїв, вчинених організованою групою. Виявлено складнощі в організаційному забезпеченні та практиці тактико-криміналістичного забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування таких злочинів. Окреслено перспективи

розвитку використання спеціальних знань і призначення судових експертиз.

Ключові слова: розбій, організована група, криміналістична характеристика, кримінальне провадження, розслідування, слідча ситуація, слідча (розшукова) дія, негласна слідча (розшукова) дія, спеціальні знання.

Мирковець А.М. Расследование разбоев, совершенных организованной группой в Украине. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность (081 – Право). – Донецкий государственный университет внутренних дел Министерства внутренних дел Украины. Мариуполь, 2021.

В диссертации разработаны научные основы комплексной криминалистической методики расследования разбоев, совершенных организованной группой в условиях действующего уголовного процессуального законодательства, определено ее место в системе криминалистических методик.

Определены научные основы комплексной криминалистической методики расследования разбоев, совершенных организованной группой в условиях действующего уголовного процессуального законодательства, определено ее место в системе криминалистических методик, а также структуру криминалистической характеристики, в которую включены следующие элементы: способ подготовки, совершения и сокрытия разбоев (включая орудия и средства) обстановка совершения и следовая картина нападения; сведения о преступные группы и потерпевших; предмет посягательства; мотивы и цель совершения преступления, которые находятся в корреляционной взаимозависимости и определяют характер и особенности расследования.

Выявлены особенности организации и тактики проведения первоочередных процессуальных действий в случае совершения разбоя организованной группой, с детализацией порядка внесения сведений о таких фактах в Единый реестр досудебных расследований, выезда на место происшествия следственно-оперативной группы, проведение осмотра места происшествия с целью выявления и фиксации сведений об обстоятельствах совершения нападения, установление факта организованности, допроса свидетелей и потерпевших, задержания, обыска и предъявления для опознания причастных к преступлению лиц.

Систематизированы типичные следственные ситуации по отношению к субъекту совершения преступления («событие преступления – организованная группа», «организованная группа – потерпевший – событие преступления», «событие преступления – предмет посягательства»; разбойное нападение совершено неизвестными лицами; имеется информация об обстоятельствах разбойного нападения и организованную группу (отдельных ее членов), подозреваемое (ые) лицо (а) задержано (ы), лиц нападения не установлено) и предложены направления расследования и алгоритм проведения следственных (розыскных) действий и негласных следственных (розыскных) действий на каждой из них.

Разработан комплексный подход к организации, тактики и последовательности проведения отдельных следственных (розыскных) действий (осмотр, допрос, обыск, предъявление для опознания) направленность и последовательность которых зависят от ситуации расследования; организации проведения и порядка использования результатов негласных следственных (розыскных) действий (снятие информации с транспортных телекоммуникационных сетей и установления местонахождения радиоэлектронного средства, наблюдение за лицом, вещью или местом (визуальное наблюдение) аудио-, видеоконтроль лица, места, снятие информации с электронных информационных систем, выполнение специального задания по раскрытию уголовного противоправной деятельности организованной группы или преступной организации, использование информации, полученной вследствие конфиденциального сотрудничества с другими лицами) в рамках досудебного расследования, направленные на решение поисковых задач и выполнения поручений следователя.

Ключевые слова: разбой, организованная группа, криминалистическая характеристика, уголовное производство, расследование, следственная ситуация, следственное (розыскное) действие, негласное следственное (розыскное) действие, специальные знания.

Mirkovets O. M. Investigation of robberies committed by an organized group in Ukraine. – *Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.*

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of legal sciences on a specialty 12.00.09 - criminal process and criminology; forensic examination; operative-search activity (081 - Law). – Donetsk State University of Internal Affairs. Mariupol, 2021.

In the dissertation, the scientific foundations of a complex forensic methodology for investigating robberies committed by an organized group under the conditions of the current criminal procedural legislation have been developed. Its place in the system of forensic techniques has been determined. The main elements of the forensic characteristics of robberies committed by an organized group are highlighted, their features and correlations between them are investigated, in particular, the subject of the criminal encroachment and the methods, situation, trace picture and typology of persons committing such crimes, victims are indicated. The circumstances to be established in criminal proceedings are detailed and typical investigative situations, versions, tactical tasks of the initial stage of the investigation are specified. The tactics of carrying out certain investigative (search) actions in the investigation of robberies committed by an organized group has been formed. Difficulties in the organizational support and practice of tactical and forensic support of covert investigative (search) actions during the investigation of such crimes have been revealed. The prospects for the development of the use of special knowledge and the purpose of forensic examinations are determined.

Key words: robbery, organized group, forensic characterization, criminal proceedings, investigation, investigative situation, investigative (search) action, covert investigative (search) action, special knowledge.